

Grammaticale verbasteringen in het Nederlands: aanspreekvormen en haar vervoeging - of „du, jij/je, u en jullie“

door Joachim Kreimer-de Fries, 20.04.2011

Al sinds ik begon Nederlands te leren viel ik over het „jij, je“ voor en enkele persoon. Ken ik het „ji“ toch goed voor de 2. persoon **meervoud** uit het Nederduits. Ik weet ook al lang, dat die „gij, jij, je“ ook in het Nederlands van oorsprong meervoud zijn. Maar nu ben ik die vraag nagetrokken in de boeken over de geschiedenis van de Nederlandse taal. Dat leidt mij tot de stelling, dat verkeerde systematisatie en standaardisering van verschijnselen der taalontwikkeling door Nieuw-Nederlandse grammatici een verbastering van de grammatica zowel in het gebruik als in de theoretische leer verwekt hebben.

Met de vastlegging van „gij, jij, je“ als enige (vertrouwelijk) vorm voor enkelvoud 2. persoon in de Nieuw-Nederlandse grammatica hangt de kunstmatige verspreiding van een oorspronkelijk bijvorm van „gij, jij, je“ als meervoudsvorm samen: „jullie“, die maar tot nu toe de oorspronkelijk meervoudsvorm „gij, jij, je“ niet totaal kon verdringen (tenminste als „je“ is het ook officieel in bepaalde vallen „gedogen“). Alleen, hier word een **grammaticale dissonant openbaar**: *de toebehorende vervoegingsvormen (in het hedendaags ABN) zijn verschillen, b.v. „jullie vertrekken, komen, zullen - je vertrekt, komt, zult ...“*. Dat voert tot acrobatische verzwikkingen bij de verzoek, de gebruik van „jullie“ en „je“ als meervoudsvormen uit te leggen. Als voorbeeld ervoor zal en passage uit de „Algemene Nederlandse Spraakkunst“ - hier geciteerd uit de E-ANS¹ - dienen:

In plaats van het meervoudige *jullie* komt soms *je* voor, ... Het meervoudige *je* wordt namelijk (als onderwerps- en niet-onderwerpsvorm gebruikt in

posities die specifiek zijn voor de gereduceerde vormen, maar daarin kan ook *jullie* gebruikt worden. Het meervoudige *je* wordt alleen gebruikt bij duidelijke verwijzing naar meer dan één persoon, waarbij de persoonsvorm in het enkelvoud staat. Men gebruikt *je* vooral om een opeenhoping van *jullie* te vermijden, dus speciaal in opeenvolgende zinnen. In het begin wordt *jullie* gebruikt, vervolgens *je*, bijv.:

(8) Ik weet wel dat *jullie* graag vroeg vertrekken, maar zou *je* niet eerst even helpen opruimen?

(9) *Jullie* hebben gehoord wat er gebeurd is en *je* zult wel begrijpen dat *je* zo niet langer door kunt gaan. *Je* moet er rekening mee houden dat *je* (eventueel: *jullie*) ernstig in moeilijkheden komt.

Alles kits? Zijn de vormen „zult, kunt, moet, komt“ nu toch (ook) 2. persoon meervoud of alleen enkelvoud? Wat is grammaticaal enkelvoud, wat meervoud? - Richt zich dat na de aantal van aangesprokene personen of na de historische vervoeging van die in deze gevallen gebruikte vormen? Moet men niet onderscheiden tussen aanspreekvorm (persoonlijk voornaamwoord) en vervoeging van de werkwoorden? Verandert de indeling van een werkwoordsvorm de grammaticale indeling b.v. van meervoud na enkelvoud, als een meervoudsvorm tegen een enkel persoon gebruikt word?

Volgens de regels van de Nieuw-Nederlandse grammatici moesten de Fransen al lang de beleefdheidsvorm „vous êtes, avez, voyez“ als 2. persoon enkelvoud (en ook meervoud) ingedeeld hebben, de Duitse de beleefdheidsvormen „Sie sind, haben, sehen“ evenzo. Maar in het Frans voorbeeld blijft het grammaticaal bij alleen 2. persoon meervoud, in het Duits bij 3. persoon meervoud, waaruit de vormen ook gekomen zijn.

Daargelaten de gebruik van „je bent, hebt, ziet“ als gereduceerde vorm bij de aanspraak van meerdere personen, zijn „jij, je“

¹ De E-ANS is de elektronische versie van de tweede, herziene editie van de Algemene Nederlandse Spraakkunst (kortweg: de ANS), die in 1997 verschenen is. In het internet: <http://www.let.ru.nl/ans/e-ans/>

hedendaags in het Nederlands meestal gereserveerd voor de vertrouwde individuele aanspraak. Worden zijzelf en de toebehorende vervoeging grammaticaal erdoor enkelvoud?

Of is het niet veeleer een grammaticale verbastering „jij/je bent, hebt, ziet“ als enkelvoud in te delen?

Tot het 15. (deels nog 16.) eeuw was dat heel anders. Gelijk als in oud-Saksisch en (Middel) Nederduits was de individuele aanspreekvorm/pronomen personalis „thu“ (Onl.) en „du“ (Mnl.) - telkens [du], niet [dy] gesproken. De meervoudsvorm was „gi/ghi“, aldus de voorloper (gewestelijk nog altijd de zuidelijke alternatieve) van „ji/jij“.

Met het „du“ als individuele aanspreekvorm was „(du) best, hest, ziet“ verbonden gewest, vormen die maar samen met het „du“ in de 16. eeuw in de ontwikkelende standaardtaal verdwenen. De oorzaak was niet alleen verandering van gewoonten in de volkstaal, maar ook de invloed van afwijzen slimmeriken van de taalkunde, wellicht ook religieuze ideologen en moraalridder, die de gebruik van de „du“-vormen vanwege de intimiteit (en het vaak afkeurend gebruik in de volkstaal) verwierpen, waarop die vormen gereduceerd werden - op basis van de toenemende gebruik van „ji/ghi, je/ge voor een enkel persoon in de volkstaal. Niet toevallig was het de Statenbijbel die het verdwenen van de „du“-vormen versnelde.

Maar niettemin bleef „gij/jij, ge/je“ nog voor wat eeuwen de gewoonde aanspreekvorm voor meerdere personen, die voor en na maar ook de uitverkoren aanspreekvorm voor een enkel person werd.

Lange tijd was „gij/jij, ge/je“ in het Nederlands tegelijk de aanspreekvorm voor meerdere personen en de **beleefdheidsvorm voor een enkel persoon** geweest, zo als in andere talen ook b.v. het Duits en Italiaans en bet nu toe in het Frans..

M.a.w. het persoonlijk voornaamwoord „gij/jij“ was - samen met de toebehorende werkwoordsvorm up -t (zijn(t)/bent, heeft/hebt, keert, neemt enz.) ongetwijfeld 2.

persoon meervoud, maar tegelijk beleefdheidsvorm tot aanspreken van een enkele persoon („pluralis majestaticus“). Dat teken/sein voor beleefdheid was even krek de aanwending des pluralis voor een enkele persoon - zo zou niemand up de idee zijn gekomen, gi/ji/je en de toebehorende werkwoordsvormen grammaticaal als singularis in te delen!

Pas de aanwending van „gij/jij“ (met de toebehorende werkwoordsvorm 2. p. pluralis!) bij het aanspreken van een enkel persoon veralgemenende en na en na daarop concentreerde, d.w.z. zowel het „du best, hest, ziet, keers(t), nims (t)/neems(t) enz.“ verdrong als ook de functie van „gij/jij“ als aanspreekvorm voor meerdere personen verflauwde (vervangen was door „jullie“ en „u“), **verloos „gij/jij“ zijn functie als beleefdheidsvorm bij het aanspreken von en enkele persoon** en werd omgekeerd vorm van **vertrouwdheid** ook bij aanspraak van een enkele persoon.

Zo kon uiteindelijk bij oppervlakkige beschouwing het **wanbegrip** ontstaan, „gij/jij en ge/je“ en haar toebehorende werkvormen zouden enkelvoud zijn. Maar een grammaticale vorm verandert niet casus, persoon of getal door valse of veranderde aanwending! Alleen een onhistorische, uitsluitend op een oppervlakkige systematisering van verschijningsvormen gerichte opvatting van grammatica kan te zodanig conclusie komen.

Maar vlak dat is er met de Nederlandse grammatica gebeurt. Het is niet vooral de massaal verandering van spreekgewoonten (zelf al door kerkelijke en schoolse aanleidingen bevorderd) die de hedendaagse ABN-grammatica verbasterd hebben, maar de verkeerde systematisatie en standaardisering van verschijnselen der taalontwikkeling door Nieuw-Nederlandse grammatici en het massaal daartoe strekkende inpompen in het onderwijsveld en de media.

Voor ik in verdere bijzonderheden ga, geef ik voor de betere overzicht twee referentie-

tabellen over de persoonlijke voornaams-
worden in de groten historische perioden van

het Nederlands (met referenties ook naar
Nederduits en Engels).

Tab. 1: Overzicht persoonlijke voornaamwoorden

Afkortingen tabel: **Onl** = Oudnederlands (tot ca. 1200, vormen ook Oud-Saksisch),

Mnl = Middelnederlands (circa 1200-1550),

Nd = Nederduits, **NI** = (hedendaags) Nederlands

	pers.	Onl	Mnl	Nd	hedend. NI	Engels	uitleg
enkel- voud	1.	ik	ic	ik	ik	I	bv =beleefdheids-vorm (u < ,Uw /Jouw Edelheid', 3. p. ev., maar < bv ook gebruikt voor meerdere personen. * jij, je: vandaag vooral om één persoon aan te spreken, voor meerdere pers. vervangen door „jullie“ * hv = hulpvorm (jullie < „jij of u/jouw lieden“, gemend 2. p. meervoud, maar vorm 3. p. mv.)
	2.	thu	du	du	<i>vervangen d. mv-vorm</i>		
	3. bv.		Uw Ed.		u		
	3. m.	he	hi	he(y)	hij, ie	he	
	3. vr.	siu	si	ze(y)	zij, ze	she	
	3. onz.	it	(h)et	(h)et	het	it	
meer- voud	1.	wi	wi	wi	wij, we	we	< hv
	2.	gi	ghi	gi, ji	jij, je *	you	
	2. of 3.				jullie**		
	3.	sie, sia	si	ze(y)	zij, ze	they	

Tab. 2: Werkwoord-vervoeging: Middelnederlands & hedendaags Nederlands

Presens Indicatief – zwak werkwoord = *keren*, sterk werkwoord = *nemen*

	Mnl		NI		uitleg
	<i>zwak</i>	<i>sterk</i>	<i>zwak</i>	<i>sterk</i>	
1sg	ic kere	ic neme	ik kere	ik neem	
2sg	du keers	du neems	<i>vervangen d. 2.p. mv.</i>		
3sg			u keert	u neemt	<= u-vormen ook gebruikt voor meerdere personen
3sg	hi keert	hi neemt	hij keert	hij neemt	
1pl	wi keren	wi nemen	wij keren	wij nemen	*) meestal gebruikt als vertrouwde aanspreekvorm voor en enkele persoon
2pl	ghi keert	ghi neemt	(jij/je keert*)	(jij/je neemt*)	** oorspronkelijk, maar verouderd
2/3pl			jullie keert**/keren	jullie neemt**/nemen	
3pl	si keren	si nemen	zij keren	zij nemen	

Bron Middelnederlands: neon.niederlandistik.fu-berlin.de naar [van der Wal \(1992\)](#)

Volgens de overzichten heeft het hedendaagse
Nederlands geen 2. persoon enkelvoud meer.
Dat zou provocatief zijn kunnen, maar
grammaticaal is het m. i. in der daad het
geval. In het Engels is het niet anders, alleen
dat de verwarring niet zo groot is, omdat het
„you“ en zijn werkwoordsvorm (2. persoon
mv.) als meervoud én enkelvoud voorgesteld

worden en er geen krampachtig verzoek in de
grammatica is, het als speciale enkelvoud
voor te stellen en een nieuwe vorm van
pronomen personalis (en werkwoords-
vervoeging) voor de meervoud te verdichten.

„u“ of „uw/jouw edelheid“

Volgens A. van Loey² heet het in de nl.wikipedia.org :

Oorspronkelijk (in het [Middelnederlands](#)) was *du* het enkelvoud en *ghi* (*gij*) het meervoud en de beleefde vorm. Toen *du* steeds minder werd gebruikt en *gij* en *jij* steeds vaker, ontstond er een behoefte aan een nieuwe [beleefde](#) aanspreekvorm. Zo ontstond er in de briefstijl van de [17e eeuw](#) de vorm *Uwe Edelheit*, vaak afgekort tot *Uwe Edt*, *Uw(e) Ed.*, *U Ed.* en *U E.* De vorm *U E.* werd in de [18e](#) en [19e eeuw](#) vaak gebruikt (in deftige kringen). Uit *U E.* (gesproken *uwée*, met de klemtoon op de tweede lettergreep) werd *Uwe* (gesproken *uwe*, met de klemtoon op de eerste lettergreep) en *U*. Dit geschiedde ook onder invloed van *u*, de [objectsvorm](#) van *gij*.

De verwijzing op „u“ als objectvorm van *gij* (en zo ook van *jij*) is hier heel belangrijk. In het *Middelnederlands* was de verbuiging van de 2. persoon meervoud (tabelletje 3):

	T. 3: Mnl. ghi/-i	
In het Nederduits is/	Gen.	uwer
waren deze pronomina-	Dat.	u
vormen: <i>ji</i> , <i>juwer</i> , <i>ju</i> , <i>ju</i> .	Acc.	u

Het „u“ **erbij evenals in het Middelnederlands** gesproken als [u] en niet [y] (als in het Nederlands van vandaag). De hedendaagse vorm voor „uw edelheid (U.E.)“ zou zijn „jouw edelheid“, het „jouw“ even als „jij, je“ meervoud, aanspreekvorm voor meerdere personen maar van oorsprong ook beleefdheidsvorm voor een enkele persoon.

Niettemin is „u = uwe edelheid“ en de **volgende werkwoordsvorm** maar **3. persoon singularis**, anders maakt het geen zin. Een indicatie ervoor is ook, dat in de Nederlandse grammatica „u heeft“ (en niet „u hebt“ als de eigenlijk correcte werkwoordsvorm met het „u“ aangegeven word.

Vertaald in het hedendaagse Nederlands staat „u“ voor „uw /jouw edelheid“, maar die „gij/

jij - ge/je‘ bleven maar nog eeuwenlang de beleefdheidsvormen voor een enkele persoon of „pluralis majestaticus“ en tegelijk aanspreekvormen voor meerdere personen.

Maar in elke geval gaat „mijn, (dijn), zijn, haar, onze, jouw /uw, hun etc. edelheid“ met de 3. persoon enkelvoud in het werkwoord. **„U“ en de toebehorende werkwoordsvorm zijn aldus zonder twijfel 3. persoon enkelvoud en niet 2. persoon als meestal in hedendaagse grammatica’s gesteld.**

„jullie“ als hulpvorm voor meerdere personen

... is van de persoonlijke voornaamwoorden het laatst ontstaan, pas in de 19. eeuw (toen nog beneden „gij/jij, ge/je“ ook voor meerdere personen gebruikt). „Pas in de 20e eeuw kristalliseert zich dit in de standaardtaal uit tot een algemeen aanvaard vertrouwelijk **jullie.**“³

Er waren voorloper van het woord *jullie*:

„Al in het Middelnederlands bestonden naast de vormen *wij*, *gij*, *zij* ook de langere, nadrukkelijke vormen *wijlieden/wijlui*, *gijlieden/gijlui* en *zijlieden/zijlui*. In de zeventiende eeuw kwam naast de vorm *gijlieden/gijlui* de vorm *jijlieden/jijlui* op. Deze vormen kregen de klemtoon op de eerste lettergreep, waarna de verzwakte vorm *jullie* ontstond, die in de loop van de achttiende eeuw steeds vaker voor het meervoud gebruikt werd naast ... *jij.*“⁴

Vergelijk soms in het Engels „*you people, you guys, you all*“ - alleen maken de Engelstalige grammatici geen nieuwe persoonlijke voornaamwoorden meervoud eruit ...

Grammaticaal 2. of 3. persoon meervoud?

Vanwege de plausibel etymologisch uitlegging van *jullie* uit „*jij/ gij - je/ ge lieden*“ zou ik zeker het *jullie* als grammaticaal 2. persoon meervoud ingeschat hebben (en doe

² A. van Loey, [Schönfeld's](#) Historische Grammatica van het Nederlands, achtste druk, Zutphen 1970; pp. 139-140, hoofdstuk 114c

³ Etymologisch Woordenboek van het Nederlands [A-R] <http://liten.be//nWI03>

⁴ Nicoline van der Sijs, **Chronologisch woordenboek**. De ouderdom en herkomst van onze woorden en betekenissen. Veen, Amsterdam / Antwerpen 2002 (tweede druk) - <http://thurly.net/10e5>

en alsnog). Maar er zijn twee feiten, die me onzeker maken:

1. Hedendaags word *jullie* algemeen met de grammaticale werkwoordsvorm voor (1. en 3. persoon meervoud gebruikt: *„jullie zijn, hebben, maken, zien, keren, nemen‘* enz.

2. In het hooggeschat „*Etymologisch Woordenboek van het Nederlands (EWN)*“ word *jullie* als „**vnw. 3e pers. mv.**“ geassocieerd (zie: <http://thurly.net/10db>).

Mijns inziens zijn er nu twee mogelijkheden:

- ofwel is de EWN-indeling van *jullie* als „**vnw. 3e pers. mv.**“ correct, dan moet de etymologische herkomst van het woord van iets komen, dat hedendaags „jouw lieden“ zou heten en de ermee gebruikte werkwoord-vervoeging op *-en* is historisch correct.
- of is de EWN-indeling fout (misschien en drukfout) en de grammaticale vorm van *jullie* = voornaamwoord 2e pers. mv., dan is zijn gebruik met de grammaticale vorm op *-en* afwijking / verloedering van de juiste historische werkwoordsvorm voor 2e pers. mv. (die maar van de taalautoriteiten gelegitimeerd of gevorderd word). Maar het kan - na de overige grammaticale verbasteringen - ook op het werk van vroegere, alwijzen slimmeriken (of „moderniserer“ op het bereik van de Nederlandstalige grammatica) teruggaan ... (Dat overstijgt mijn beoordelingshorizont.)

Het verzinsel van de Nederlandse eenheidspluralis op *-en*

Nadat in de nieuwerwetse Nederlandse spraakleer en ook (niet in de laatste plaats door het onderwijsveld) in het taalgevoel van de Nederlandstaligen de „*gij / jij - ge / je*“ met inbegrip van haar vervoegingsvormen op *-t* uit de meervoudsvormen uitgebannen werden, kon de idee van de eenheidspluralis op *-en* ruimte winnen. En zo is „het in het hedendaagse Nederlands gebruikelijk, *jullie* te vervoegen met *-en* (“*jullie maken*”). Vanwege

de etymologie en de situatie in andere dialecten dan het Hollands prefereerde men voorheen een vervoeging met *-t* (“*jullie maakt*”), die men nog een enkele keer uit de mond van ouderen hoort.”⁵ (sic!)

Afzien van de verbastering van „*u*“ (jouw edelheid) als 2e pers. in plaats van 3e pers. enkelvoud (en 3e meervoud, wan je „*u*“ ook als „*jouwe edelheiden*“ opvat / interpreteert), zijn er twee ernstige verbasteringen in het hedendaagse Nederlands:

1. De grammaticale indeling van „*jij / gij - je / ge*“ samen met hun (aan zich pluralis werkwoord-vervoeging) als enkelvoud.
2. De aanwending van de vervoeging-uitgang „*-en*“ (eigenlijk 1e en 3e pers. pluralis) in de 2e persoon mv., d.w.z. als aanspreekvorm voor meerdere personen in plaats van de historisch en logisch juiste „*-t*“-uitgang („*jullie zijn, hebben, keren, nemen enz.*“ in plaats van correct „*jullie bent, hebt, keert, neemt enz.*“

⁵ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Jullie>